

תורת הקטן בשבת ויום טוב - שיעור 610

I. כללי העניין

- (א) בדבר החינוך לזהירות בלא תעשה אפשר לקבוע שלוש דרגות (כ) שאינו בר הבנה כלל דהיינו עד גיל שנתיים או שלוש אין חובה להפרישו מאיסור תורה אבל אסור להניעו לעבור על איסור אכילת דבר אסור (כ) בר הבנה קצת צריך להפרישו מכל איסור אפילו דרבנן והיינו מגיל שלוש עד חמש או שש ורק האב והאם (ג) משהגיע לגיל חינוך חייב כל אדם להפרישו מאיסורי תורה אבל לא מאיסורי דרבנן (רמ"א ש"ג ובמ"ב ז)
- (ב) עיין במ"ב (ש"ג - סק"ד) דבשרצים כתיב לא תאכלום וקבלו חז"ל דר"ל לא תאכלום לקטנים וכן בדם וטומאת כהנים דרשינן הכי שיש איסור תורה ומשלש מצות אלו למדין לכל התורה כולה דכל איסורי תורה אסור להאכילום או לצוותם שיעברו ואפילו תינוק שאינו בר הבנה כ"כ התוספות (ש"ת ק"ח - ד"ה שמע מיה) וכן משמע מיבמות (ק"ד) בענין המפתחות שנאבדו וכן משבת (ז) חגב טמא לשחק בו תינוק וכן מכתובות (ס) שיניקת תינוק אחר כ"ד חודש אסורה שאינו צריך לזה וע"ע בשער הציון (ש"ג - סק"ז) שהביא האו"ה דמשמע דאם אינו בר הבנה אפילו ליספי ליה ליכא איסור ותמה עליו כל הפוסקים איברא עיין בפמ"ג (ש"ג - סוף סק"ח) דסבירה ליה בדעת הטור שדוקא שרצים דם וטומאה הוה מן התורה אבל שאר איסורים מדרבנן וכ"כ המהרש"ם (דעת תורה) והנודע ביהודה (קמ"ח חלק א' ע"ה וז"ל סימן ח) ועיין באליהו רבה (ש"ג - ג) שהובא בכה"ח (ד) דאסור להאכיל קטן חוץ לסוכה סעודת קבע וכ"כ המ"ב (תר"מ - סק"ה) ועיין במאירי (יומ"ט ע"ס ד"ה היתר) דאסור לנעול קטן דלאו בר חינוך מנעל של עור משום דלא תאכילום אמנם הפרי חדש (תרי"ח - סק"ח) כתב דלא נאסר איסור דלא תאכילום אלא דבר שאיסורו מגופו אבל כאן שהמאכל מותר אלא שהשעה אוסרתו התירו חכמים כיון דרבתייהו בהכי אבל עיין ביבמות (ק"ד) בענין הבאת מפתח ע"י קטן דלא משמע הכי
- (ג) לכן אסור לומר לקטן שיעשה מלאכה דאורייתא בשבת מכמה טעמים (כ) משום איסור ספייה כשם שאסור להכשילו במאכלות אסורות (כ) לא גרע מנכרי שאסור לומר לו שיעשה מלאכה (ג) ואם הקטן בנו יש בו גם איסור אתה ובנך (מלכים אומניך דף ל"ג) אמנם הכתב סופר (מ"ז) כתב בנכרי שאין בו איסור גזרו בו אמירה משא"כ קטן שיש בו לאו דלא תאכילום לא גזרו בו אמירה

II. לספה איסור דרבנן לקטן בידיים במקום צורך גדול

- (א) עיין בשו"ע (ש"ג - ח) שהביא הרמב"ם (צמחכות חסרות י"ז - כ"ז) דלהאכילו בידיים אסור אפילו דברים שאסורים מד"ס וכן דעת רוב הפוסקים (לוי"ט חן דף רמ"ח) ואולי הטעם משום דגזרו אטו ספייה בידיים על איסור דאורייתא ועיין בשער הציון (של"ד - סק"ד) דבדליקת אביו מחוייב מן התורה למחות בידו כיון שהוא עושה לדעתו כדי שלא יעבור אמה דכתיב לא תעשה ... אתה ובנך ובדליקת אחריים מחוייב האחר עכ"פ מדרבנן וע"ע בבה"ל (רס"ו - ד"ה הג"ה) דבקטן העושה ע"ד אביו הוא רק מדרבנן וצ"ע
- (ב) הבה"ל (ש"ג) כתב שדעת הרשב"א (ש"ת קל"ט - ויבמות ק"ד - והר"ן ש"ס) שאם התינוק צריך לכן אפילו למספי ליה בידיים איסור דרבנן מותר והביא רבי עקיבא איגר (צמחכות ט"ו) שיאמר לקטן שישא הסידור לצורך עצמו להתפלל וממילא יצטרף עמו הגדול להתפלל אמנם הרשב"א (צמחכות ז"ז) כתב שהוא רק להלכה ולא למעשה והביא ראיה משבת (קל"ט) מזרע כשותא בכרמא דלא ליתן לתינוק ישראל רק משום אתי למסרך ולא משום מספי ליה בידיים כמו בחגב טמא (ש"ת ז):
- (ג) הט"ז (ש"ג - סק"ו) כתב שמדברי המרדכי (פרק קמ"ח דש"ת) משמע שמותר להביא המפתח של בית הכנסת ע"י תינוק כמו שמותר ע"י נכרי וביבמות (ק"ד) מיירי ברה"ר דאורייתא אבל אנו אין לנו אלא כרמלית דרבנן כ"כ הפמ"ג (צמחכות ז"ז ש"ס) דאפשר שלצורך מצוה יש להתיר כמו שבות דשבות ע"י עכו"ם (סימן ש"ז - ה) וכ"כ התפארת ישראל (צפתחתו למסכת עירובין) ותמה על רבי עקיבא איגר שפסק דלצרכינו אסור למספי תינוק בידיים
- (ד) השו"ע הרב (ש"ג - ו) כתב דאפילו לצרכינו מותר אם נותנו לו באקראי בעלמא דלא חייש לדלמא יסרך בעשיית דבר זה כגון כוס של קידוש ליל שבת בבית הכנסת או כוס של מילה שחל בט' באב (שו"ע תקל"ט - ז) משא"כ כוס מילה ביוה"כ שהוא מן התורה ועיין בשו"ת בית אפרים (יו"ד ס"ז) דאלמלא הטעם שמרגילו לא היינו אוסרים למספי ליה בידיים בדברים שהם משום שבות וא"כ היכא דלא שייך האי טעמא גם הרמב"ם

מודה להרשב"א והר"ן להתיר אמנם הריטב"א ליבמות (קי"ד) לא כתב כן אפשר מטעם שלא אתי למסרך התירו לטלטל בכמה קהילות ברה"ר שלנו שאין יכול לבוא לאיסור דאורייתא והחתם סופר (צליקוטי י"ג) כתב דקלקול גדול יכול לצאת מכל זה ע"ש

III. אם קטן מותר בפסיק רישא כמו בנכרי (רמ"א רנ"ג - ה) כגון ששכח לנתק את מתג הנורה מהמקרר (אג"מ 3 - ס"ח)

(א) עיין בספר מלכים אומניך (דף ל"ז) שכתב דאביו אסור לצוותו בגלל איסור אתה ובנך אבל אם האב יאמר לאחר שיאמר לקטן שלו (שלא בפניו) שיפתח המקרר הוי ספייה על איסור דרבנן דמותר לצרכו של הקטן

(ב) אמנם עיין בעם התורה (חוצרת י"ז - מהדור 3) שרב פנחס שיינבערג כתב שפסיק רישא מותר ע"י קטן דכשיש פעולה הכוללת שתי תוצאות והאחת היתר גמור והשנייה איסור מלאכה דאורייתא והקטן עסוק לדעתו בהיתר ואינו יודע או מכוין להאסורה כלל אין איסור בדבר

(ג) ועיין בספר חינוך בהלכה (דף 70) שהובא מספר חינוך הבנים והבנות (דף ל"ד) דיכול לומר לתינוק אחד לומר לתינוק הב' (דלא הגיע לחינוך) שיפתח המקרר או כשיושבים בחושך להדליק החשמל בתנאי שלא יבין התינוק הב' שעשה בשביל האב או האם וצ"ע דהמ"ב התיר אמירה לאמירה בשבת ע"י נכרי רק במקום הפסד גדול (ש"ז - סקכ"ד) אפשר זה יותר חמיר ועוד אפילו אמירה לאמירה ע"י נכרי אסור להאנות מהאור (מ"ב ש"ז - סקכ"ד)

(ד) עיין בספר מאורי אש (מנחם ע"ה. ז. אויערנך) דאם אין נכרי יכול לומר לקטן לכבה החשמל כשהוא לצרכו של הקטן (חינוך בהלכה דף 69) וע"ע בשו"ת להורות נתן (י - כ"ה) ושו"ת מהר"ם שיק (קס"ג) ולט"ז ולדעימיה אפילו לצרכינו במקום צורך מותר

(ה) למעשה לפי השער הציון (ש"ל"ד - סקל"ד) דלאביו יש איסור מהתורה דלא תעשה .. אתה ובנך צריך לומר לאדם אחר שיאמר לקטן לעשות המלאכה דרבנן ולא אביו אמנם מסתימת לשון שו"ע הרב לא משמע כן עיין בספר חינוך בהלכה (ציאויס 2 דף 203) מכל מקום נראה לי דאנו צריכים להחמיר בכל זה כדעת הבה"ל (שמ"ג) דרובא דרובא אינם יכולים לחלק בין איסור דאורייתא ובין דרבנן ובין חומרא דעלמא ולכן הכל צריך שאילת חכם

IV. הערות בעשיית מלאכה ע"י קטן בשבת אם אין שם נכרי

(א) הוצאת תרופה דרך כרמלית לחולה שאין בו סכנה מותר אפילו ע"י ישראל גדול (מ"ב ש"ח - ק"ז)

(ב) סגירת מכונית חשמלי כגון מזג אויר או פעמון אזעקה או להקטין קול רדיו במקום צורך גדול תלוי במחלוקת השו"ע הרב והט"ז ורבי עקיבא איגר הנ"ל ואבאר

(ג) ליתן התקע בהשקע להפעיל המזג אויר או המיחם או הקראק פאט הוי איסור דאורייתא ולומר לקטן אפילו אינו בר חינוך אסור דמספה איסור בידים

(ד) לומר לקטן לפתוח הכרז של מים חמים תלוי במחלוקת אם הוא בתורת האיסור של פסיק רישא

(ה) להחזיר או ליתן קדרה ע"ג הכירה שאינו קטום אסור אפילו ע"י נכרי (רמ"א רנ"ג - ה)

(ו) מצא ספר ברה"ר מותר להעבירו פחות פחות מד' אמות או לרוץ באופן שהתיר השו"ע (רס"ז)

(ז) לטלטל מוקצה במקום צורך גדול תלוי במחלוקת הנ"ל וכיון שהוא ספק דרבנן יש להקל

(ח) אמירה לקטן לומר לנכרי עיין במלכים אומניך (ח - ד) שהביא האשל אברהם (זוטשטש) דלומר לתינוק שיאמר לנכרי עדיף טפי ויש מתירים באמירה לאמירה (מ"ב ש"ז - כ"ד)

(ט) מלאכת דאורייתא בבין השמשות כיון שהוא ספק איסור מספה בידים אין להתיר ע"י קטן רק ע"י נכרי

(י) האיסור דאתה ובנך אפילו על איסור דרבנן הוא מן התורה (שער הציון ש"ל"ד - ג"ד) ואפשר דדומה לאיסור דלפני עור על איסור דרבנן דהוי גם כן איסור תורה לכמה פוסקים

(יא) קטן שהדליק נר לעצמו מותר לאביו ליהנות מהמעשה (מג"א ש"ל"ד - כ"ז)

(יב) באופן שמתירין לעשות מלאכה ע"י קטן מותר ג"כ אם הוא קטן שהגיע לחינוך ולהשו"ת הגרע"א (י"ט) עד ט' שנים והשו"ע הרב התיר סתמא משמע אפילו יותר גדול והלבושי מרדכי (ב - ס"ה) לא התיר אלא לקטן שלא הגיע לחינוך (ספר קטנים בהלכה דף 68-69)

נפס לטלו נשאות אבי אורי ל' אלעזר ל'פא ב"ר יסקא ארזי ע"ה אלא אורח' באשה רחל ב"ר גרשון חנוך הסניך הכפן ע"ה